

BANKALARIN KREDİ BÜYÜMESİNİN GSYİH'YE OLAN ETKİSİNİN SEKTÖR BAZLI İNCELENMESİ: TÜRKİYE İÇİN EKONOMETRİK BİR ANALİZ¹

Levent Çinko *

Ahmet Balcı **

Gönderim Tarihi: 01.02.2022

Kabul Tarihi: 10.03.2022

Araştırma Makalesi/ Research Article

Doi: <https://doi.org/10.38009/ekimad.1066835>

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki mevduat (kamu, özel-yerli, özel-yabancı), katılım, kalkınma ve yatırım bankalarının reel sektöre vermiş olduğu sektörel kredilerin GSYİH büyümesine sektörel bazda katkı sağlayıp sağlamadığını ölçebilmektir. Reel sektör ve finans sektörü arasındaki etkileşimi ortaya koyabilmek için 2009Q1-2019Q4 arası toplam 44 adet "Sektörel GSYİH" ve "Sektörel Krediler" verilerinden faydalanılarak Engle-Granger eş bütünleşme analizi yapılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, kamu mevduat bankalarının piyasaya sunduğu sektörel bazlı kredi artışlarının üç sektörde de GSYİH'de meydana gelen artışa olumlu katkı sunduğu belirlenmiştir. Buna karşın, yerli ve yabancı mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının piyasaya sunduğu sektörel bazlı kredi artışlarının tarım ve hizmetler sektöründe GSYİH'de meydana gelen artışa olumlu katkı sunmadığı görülmüştür. Öte yandan, adı geçen banka gruplarında sanayi sektöründe meydana gelen kredi artışının GSYİH'de meydana gelen artışa olumlu katkı sunduğu anlaşılmaktadır. Katılım bankalarının piyasaya sunduğu sektörel bazlı kredi artışlarının üç sektörde de GSYİH'de meydana gelen artışa olumlu katkı sunmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulardan hareketle, Türkiye'de kamu mevduat bankalarının sektörlere verdikleri kredilerin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu izlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Banka Türleri, Kredi, GSYİH, Büyüme, Engle-Granger Nedensellik Analizi

Jel Sınıflandırması: E23, G20, G21

SECTOR-BASED ANALYSIS OF THE EFFECTS OF BANKS' CREDIT GROWTH ON GDP: AN ECONOMETRIC ANALYSIS FOR TURKEY

Abstract

The purpose of the study is to measure if the sectoral loans lent by deposit (public, private-domestic, private-foreign), participation, and investment banks in Turkey to the real sector contribute to the GDP. Engle-Granger cointegration test was applied to demonstrate the interaction between real sector and finance sector by making use of 44 pieces of data on "Sectoral GDP" and "Sectoral Loans" 2009Q1 through 2019Q4. The findings of the study demonstrate that an increase in sectoral loans lent by public deposit banks to the market contributes to the increase of GDP in all three sectors. The increase in sectoral loans lent by domestic and foreign deposit banks along with development and investment banks, nevertheless, is observed to have no positive effect on the increase of GDP in the agriculture and services industries. Besides, it is understood that loan increases lent by mentioned bank groups to the industry sector do not contribute towards the rise in GDP. It is observed that an increase in sectoral loans extended by participation banks does not contribute to an increase in GDP in any of the three sectors. Based on the findings of the study, it is observed that the loans lent by public deposit banks in Turkey to sectors have a positive impact on economic growth.

Keywords: Bank Types, Credit, GDP, Growth, Engle-Granger Causality Analysis

JEL Classification: E23, G20, G21

¹ Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalında sunulacak "Bankaların Kredi Büyümesinin GSYİH'ye Olan Etkisinin Sektör Bazlı İncelenmesi: Türkiye İçin Ekonometrik Bir Analiz" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, levencinko@marmara.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, ahmethalkbank@gmail.com

1. Giriş

Ekonomi tarihi tüketimle başlar çünkü insanoğlu çağın her döneminde tüketim yapmıştır. Üretim ve tasarruf kavramları ise insanoğlunun gelişimi sürecinde ortaya çıkmış kavramlardır. Bu bağlamda bakıldığında ekonomik büyüme tarihsel süreçte birçok farklı tanımlamalara maruz kalmıştır. Oysaki günümüzde ekonomik büyüme bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarının belirli zaman dilimleri içinde artması ile hesaplanır. Bu nedenle Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH), bir ülke sınırları içinde bir yılda gerçekleşen tüm nihai üretimin toplam değerinin ölçümü olarak tanımlanmaktadır. GSYİH, ülkelerarasındaki büyüme rakamlarının karşılaştırmaları yapılırken kullanılır. Literatürdeki çalışmaların büyük bir kısmı bize göstermiştir ki ekonomik büyüme sürecinde bankacılık sektörü çok önemli bir role sahiptir (Turgut ve Ertay, 2016: 116). Çünkü bu çalışmalarda, bankacılık sektörünün verimli yatırımları finanse ederek, kişi başına düşen gelirden ve büyüme oranında artışa sebep olduğu analiz edilmiştir. Özellikle sınırlı sermayeye sahip olan az gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümeyi gerçekleştirecek sektörler için kredi kanalıyla fon aktarılması GSYİH'ye önemli katkılar sunmaktadır.

Bankacılık sektörü, ulusal ekonomide tarım, sanayi ve hizmetler ana sektörleri ile üretici ve tüketiciyi bir araya getirmektedir. Reel sektör tasarruflarını toplayıp tekrar reel kesime kredi olarak kullandıran bankacılık sektörü fon arz edenler ve fon talep edenler arasında köprü görevi görmektedir. Bankacılık sektörü, toplanan kaynakların planlı ve doğru bir şekilde kullanılması durumunda büyümeye olumlu katkı sağlayabilecek önemli bir sektördür. Türkiye'de sektörel bazlı kredi büyümesinin GSYİH'ye katkısı konusunda çok fazla çalışma vardır. Ancak ilk kez Türkiye'de tüm banka türlerinin detayları verilerek sektörel kredilerin sektörel anlamda GSYİH'ye katkısı analiz edilmiştir. Çalışmamızda bankacılık sektörü içinde bulunan banka türlerinin verdiği sektörel kredilerin, sektörel bazda GSYİH'ye nasıl katkı sağladığı ekonometrik yöntemlerle ölçülmüştür. Buna ek olarak bankacılık sektörü aracılığıyla gerçekleşen fon transferinin sektörel bazlı yapılması durumunda Türkiye'nin büyüme sürecine katkı sağlayıp sağlamayacağı sorusuna yanıt aranmaktadır. Böylece banka kredilerinin reel kesimi temsil eden GSYİH değişkenleri ile nasıl bir etkileşim içinde olduğu Türkiye örneği ile incelenmiştir.

Türkiye ekonomisinin üç ana sektörü konumunda bulunan tarım, sanayi ve hizmet sektörleri, banka kredileri ve büyüme ekseninde incelenmiştir. Sektörel banka kredileri ile sektörel GSYİH değişkenlerinden yola çıkarak bankacılık sektörü ile reel kesim ilişkisi ve bu ilişkinin etkinliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Verilerin analizleri yapılırken Engle-Granger modeliyle eşbütünleşme ve nedensellik arasında uzun vadeli bir ilişkinin olup olmadığı incelenmiştir. Bilindiği gibi sektörler birbirini hareketlendiren dinamik bir yapıya sahiptir, bu yapıdan dolayı aslında sektörel bazlı analiz yapmak çok doğru olmayabilir. Ancak bizim temel hedefimiz sektörel verilen kredilerle sektörel GSYİH büyümesi arasında ekonometrik bir bağ olup olmadığıdır. Buna ek olarak makalemizde banka türlerinin (mevduat, katılım, kalkınma ve yatırım bankaları) verdiği kredilerin sektörel büyümede etkin olup olmadığı hususu ekonometrik yöntemlerle ölçülmüştür. Ancak unutulmamalıdır ki bankacılık sektörü sadece bir finansal aracılık sistemidir ve bankacılık sisteminin GSYİH'nin artışına direkt katkı sağlayan projelerde bulunma gibi bir zorunluluğu yoktur.

Bu çalışmanın literatüre birçok açıdan katkısından bahsedebilmek mümkündür. Öncelikli olarak literatürdeki çalışmaların büyük bir kısmının bankacılık sektörünü tek olarak ele aldığı anlaşılmaktadır. Başka bir ifade ile bankacılık sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların önemli bir çoğunluğunun bu sektördeki verileri tek olarak ele aldığı anlaşılmaktadır. Buna karşın bu çalışmada bankacılık sektörünün verdiği krediler üç farklı alt sektör için ayrı ayrı analiz edilmiştir. Dolayısıyla tarım, sanayi ve hizmet sektörleri için bankacılık sektörünün verdiği kredilerin ekonomik büyümeye etkisinin spesifik bir şekilde anlayabilmek mümkün olabilecektir. Bu sayede etkin olan ve olmayan sektör kredilerinin belirlenmesi söz konusu olabilecektir. Bu durum etkin olmayan sektörlerin geliştirilebilmesi için bankacılık sektörüne yönelik strateji üretilmesine olanak sağlayacaktır. Bu çalışmanın literatüre önemli katkılarından

biride bankaların grup bazında incelenmesidir. Diğer bir deyişle bankacılık sektörü tek olarak ele alınmamış banka türleri bazında ayrı ayrı incelenmiştir. Bu durum sayesinde hangi banka türünün hangi sektörde daha etkin olduğunu anlayabilmek mümkün hale gelmiştir. Dolayısıyla elde edilecek analiz sonuçlarına göre verimliliği ve etkinliği düşük olan bankaların performansını artırabilmek için öneriler geliştirebilmek mümkün olacaktır.

Bu çalışma beş farklı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından literatür taraması gerçekleştirilecektir. Bu literatür taramasında farklı çalışmalar analiz edilecek ve literatürde bu konuya yönelik eksik kalınan yer belirlenecektir. Çalışmanın üçüncü bölümü metodolojik anlamda bilgi vermektedir. Bu bağlamda çalışmanın analizinde kullanılan Engle-Granger yönteminin teorik hususları açıklanacaktır. Çalışmanın dördüncü bölümünde bulgular paylaşılacaktır. Çalışmanın son bölümü ise elde edilen bulgulara yönelik olarak geliştirilecek strateji önerilerini kapsamaktadır.

2. Literatür Özeti

Literatür araştırıldığında, kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında var olan ilişkiyi inceleyen çalışmaların yoğun olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kredi ve ekonomik büyüme arasında ilişki olduğu iddiasını ilk dile getiren kişi Schumpeter olmuştur. Schumpeter (1911), para veya sermaye piyasasının ana işlevini kalkınmayı finanse etmek amacıyla kredi ticareti yapmak olarak görmektedir. Bu bağlamda finansal araçların fonlarını doğru projelere aktarması durumunda ekonomik büyümeye katkı sunacağı düşüncesini eserinde ifade etmiştir. Schumpeter, kredinin asıl öneminin atıl durumdaki paraları kullanma becerisi sayesinde ekonomiye katkı sunduğunu ifade eder ve para piyasasını kapitalist sistemin karargahı olarak görür. Schumpeter iyi işleyen bir finansal sistem için ekonomideki tasarruf ve yatırımların önemini vurgular. Çünkü girişimcileri yenilik sürecine teşvik eden kar beklentisi ekonomik büyümeyi destekleyen en önemli sebeplerden biridir.

Ampirik olarak finansal kalkınma ve ekonomik büyüme arasındaki anlamlı ilişkiyi ilk defa Goldsmith (1969) analiz etmiştir. 35 ülke üzerinde 103 yıllık (1860–1963) dönemi kapsayan çalışmada finansal aracılık hizmetlerinin milli gelire oranı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır (Sever ve Han, 2015: 2). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Daha sonraları bu konuda en önemli çalışma King ve Levine (1993) tarafından yapılan çalışmadır. 1960-1989 dönemi boyunca 80 ülkeye ilişkin verileri kullanarak, finansal sistemin ekonomik büyümeyi destekleyebileceğine dair Schumpeter'in görüşüyle tutarlı olan ülkeler arası kanıtlar sunulmuştur. Finansal gelişme düzeyinin çeşitli ölçüleri, kişi başına reel GSYİH büyümesi, fiziki sermaye birikimi oranı ve ekonomilerin fiziki sermayeyi kullanma verimliliğindeki gelişmeler ile güçlü bir şekilde ilişki kurulmuştur. Ayrıca, finansal gelişmenin önceden belirlenmiş bileşeni, gelecekteki ekonomik büyüme oranları, fiziksel sermaye birikimi ve ekonomik verimlilik iyileştirmeleri ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Bankacılık sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen önemli çalışmalardan biri Beck ve Levine (2004)'dir. Makalede panel veri seti kullanılarak ve dinamik paneller için geliştirilen son genelleştirilmiş momentler yöntemi uygulanmıştır. Hisse senedi piyasalarının ve bankaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 1976–1998 dönemi için araştırmaktadır. Yapılan analizler sonucu, bankacılık sektörü gelişimiyle ekonomik büyüme arasında önemli ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışmada bankacılık sektörü mevduat bankaları tarafından özel sektöre verilen kredilerin GSYİH'ye oranı ile temsil edilmiştir.

Bankacılık sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen en önemli çalışmalardan birisi de Caporale ve diğerleri (2009) olmuştur. Bu makalede on yeni AB üyesi ülkede bankacılık ve finans sektörünün temel özellikleri gözden geçirilmiş ve ardından 1994-2007 döneminde dinamik bir panel modeli tahmin edilerek bu ülkelerde finansal gelişme ve ekonomik büyüme

arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma sonucunda bu ekonomilerde hisse senedi ve kredi piyasalarının hala az gelişmiş olduğunu ve finansal derinlik eksikliği nedeniyle ekonomik büyümeye katkılarının sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık, daha verimli bir bankacılık sektörünün büyümeyi hızlandırdığı görülmüştür.

Ahmed ve Bashir (2016), yaptıkları çalışmalarında 1980-2013 döneminde Güney Asya Bölgesel İşbirliği Birliği'nde (SAARC) bankacılık sektörünün gelişimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi sıradan en küçük kareler, iki aşamalı en küçük kareler ve panel sabitlerini içerecek şekilde incelemektedir. Kilit bankacılık sektörü gelişme değişkenleri arasında para ve para benzeri yer almakta ve bankalar tarafından özel sektöre verilen yurt içi krediler tüm modellerde ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak güçlü bir etkiye sahip olmaktadır. Çalışma, bankacılık sektöründe önemli bir büyüme olmadan hiçbir ekonominin gelişemeyeceği ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme inşa etmek için sağlam ve titiz bir bankacılık sistemine sahip olmanın önemli olduğu sonucuna varmaktadır. Bu nedenle, SAARC ekonomilerinin uzun vadeli büyümeleri için bankacılık sektörünün gelişimine odaklanmaları önerilmektedir.

Sever ve Han (2015), bu çalışmalarında Türkiye'de finans kesimi ile reel kesim arasındaki ilişkiyi sektörel olarak incelemiştir. 2002-2012 dönemi üçer aylık veriler yardımıyla "Sektörel GSYİH" ve "Sektörel Krediler" kullanılarak eş bütünleşme ve nedensellik testi yardımıyla analiz yapmışlardır. Eş bütünleşme testi sonuçlarına göre hizmetler sektörü, sanayi sektörü ve toplam krediler ile ilgili sektörlerin gelir düzeyleri arasında eş bütünleşme olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik testi sonuçlarına göre reel sektörden finans sektörüne doğru güçlü, finans sektöründen reel sektöre doğru zayıf bir ilişki söz konusudur. Ayrıca finans sektöründen tarım sektörüne doğru, hizmet sektöründen de finans sektörüne doğru tek yönlü nedensellik bulunmaktadır.

Tuna ve Bektaş (2014), çalışmalarında Türkiye'deki mevduat bankalarının kredi hacmi ile GSYİH arasındaki ilişki 1998-2012 dönemine ait olan üç aylık veriler kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada yapısal kırılmaya izin veren Zivot-Andrews birim kök testi, Gregory-Hansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Yapılan analizler neticesinde, her iki serinin birinci mertebeden durağan olduğu ve aralarında uzun dönem ilişkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Uygulanan Granger nedensellik testi sonrasında ise iki seri arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmamıştır.

Demirci (2016), çalışmasında aylık imalat sanayi üretim endeksi ile yurtiçi bankaların imalat sanayi sektörüne kullandığı aylık nakdi kredi hacmi arasındaki ilişkileri incelemiştir. 1999-2015 dönemi verileriyle Türkiye için Johansen eşbütünleşme testi ve VECM'ye dayalı Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Ekonometrik analiz sonuçları; imalat sanayi sektöründe üretim ve banka kredilerinin eşbütünleşik olduğunu, aralarında uzun dönemde pozitif bir ilişkinin bulunduğunu ve üretimden banka kredilerine doğru bir nedenselliğin varlığı tespit edilmiştir.

Yalçınkaya (2018) tarafından yapılan çalışmada, tarım sektöründe kullanılan kredilerin GSYİH'ye olan etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Makale, tarım sektörüne ait toplam GSYİH, tarım sektörünün kullandığı kredi, tüm sektörlerin kullandığı kredi, tarım sektöründe takibe düşmüş krediler ve toplam krediler içerisinde takibe düşmüş kredi verilerinden yararlanılmıştır. Toplanan bu veriler üzerinde Granger Nedensellik Analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır: Tarım kredileri tarımsal GSYİH'nin Granger nedeni iken, tarımsal GSYİH tarım kredilerinin nedeni değildir. Tarımsal GSYİH ile toplam GSYİH arasında çift yönlü nedensellik mevcut olup değişkenler birbirlerinin hem nedenleri hem de sonuçlarıdır.

Apaydın (2018), çalışmasında Türkiye'de finansal liberalizasyon sonrası dönemde banka kredilerinin gelişimi ve sektörel dağılımı ile kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (ARDL) modelinin kullanıldığı çalışmada Türkiye'nin 2000-2016 dönemine ait veriler kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre sektörler tarafından kullanılan kredi oranları artmış, ancak toplam krediler içinde tarım ve sanayi sektörünün

payı giderek azalırken inşaat ve hizmetler sektörünün payı giderek artmıştır. Öte yandan tarım, sanayi ve hizmetler sektörü kredileri ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilerken, inşaat sektörüne verilen krediler uzun dönemde ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca kredilerdeki payı giderek azalmasına rağmen, sanayi sektörü ekonomik büyümeyi en çok artıran sektör olarak bulunmuştur.

Koçak (2018), çalışmasında Türkiye’de İslami finans ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 2005:Ç4 - 2015:Ç2 dönemleri baz alarak araştırmıştır. Bu kapsamda, öncelikle yapısal kırılmalı birim kök ve eşbütünleşme testleri kullanılmış, daha sonra İslami finansın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi dinamik en küçük kareler ve vektör hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik testi ile değerlendirilmiştir. Eşbütünleşme, dinamik en küçük kareler ve nedensellik test bulguları Türkiye’de İslami finansın ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve tek yönlü bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, Türkiye’de İslami finansın ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Kandemir, Arifoğlu ve Canbaz (2018), bu çalışmalarında ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankalarının 2007:Ç4 ile 2015:Ç4 çeyreği arasında kullandırmış olduğu sektörel krediler ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye’deki katılım bankalarının 10 ayrı sektöre kullandırmış olduğu krediler ile ekonomik büyüme göstergeleri olan GSYİH ve ihracat değişkenleri kullanılarak Toda-Yamamoto yaklaşımı ile Granger nedensellik analizi yapılmıştır. Bulgular, katılım bankalarının denizcilik, gıda/meşrubat/tütün, inşaat, metal/işlenmiş maden, tekstil/tekstil ürünleri, toptan ticaret/komisyonculuk, turizm ve ziraat/balıkçılık sektörlerine kullandırılmış olduğu krediler ile GSYİH veya ihracattan birinin nedeni olduğunu (Granger nedensellik analizine göre) göstermektedir. Katılım bankalarının enerji sektörüne kullandırmış olduğu kredilerin de, gerek gayri safi yurtiçi hasılanın gerekse ihracatın nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılım bankalarının finansal kuruluşlara kullandırdığı krediler ile ekonomik büyüme arasında ise nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Bilman (2020), bu çalışmasında Türkiye’de İslami bankacılık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkilerini araştırmıştır. 2005:Ç4 ve 2020:Ç1 dönemine ilişkin çeyrekli veriler kullanılarak yürütülen doğrusal (geleneksel) ve doğrusal olmayan (Fourier serisi yaklaşımına dayanan) birim kök testleri ve Granger nedensellik analizleri yapılmıştır. Elde edilen bulgular üç ayrı kümede özetlenebilir: (i) Geleneksel ve doğrusal olmayan Granger nedensellik tahmin yöntemlerinden elde edilen bulgular, İslami bankacılık ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir yönde nedensellik ilişkisi bulunmadığı sonucunu ortaya koymaktadır. (ii) Geleneksel test, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edemezken; doğrusal olmayan yöntem, finansal gelişmenin “Granger nedeni” olarak ekonomik büyümeye işaret etmektedir. (iii) Son olarak, İslami bankacılık ve finansal gelişme arasındaki nedensellik ilişkisi geleneksel Granger nedensellik testi ile yakalanamazken; doğrusal olmayan yöntem, bu iki değişken arasında her iki yönde Granger nedensellik bulunduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Faharani ve Dastan (2013), çalışmalarında İslami finansman modeli kullanan seçilmiş ülkelerin (Malezya, Endonezya, Bahreyn, BAE, Suudi Arabistan, Mısır, Kuveyt, Katar ve Yemen) ekonomik performansı üzerinde bankacılık sisteminin rolünü incelemiştir. Metodoloji olarak üç aylık veriler (2000:Q1–2010:Q4) kullanılan bu çalışmada panel eşbütünleşme yaklaşımı modelleri kullanılmıştır. Bulgular – sonuçlar genel olarak, uzun vadede İslami bankaların finansmanının pozitif olduğunu ve bu ülkelerde ekonomik büyüme ve sermaye birikimi ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermektedir. Granger nedensellik testinden elde edilen sonuçlar, ekonomik büyüme ile İslami bankaların finansmanı arasında kısa ve uzun vadede pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca uzun dönemli ilişkinin kısa dönemli ilişkiden daha güçlü olduğu bulunmuştur.

Grassa ve Gazdar (2014) çalışmalarında, İslami bankacılık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi konu edinmektedir. Körfez İşbirliği Konseyi'ni (KİK) oluşturan beş ülke (Bahreyn, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan ve BAE) için İslami finansal gelişme ve geleneksel finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri karşılaştırılmıştır. 1996-2011 yılları arasındaki verilerin kullanıldığı çalışmada panel veri analizi sonucunda, İslami finansın beş KİK ülkesinde büyümeye yol açtığı hipotezinin güçlü bir şekilde desteklendiği görülmüştür. Ancak geleneksel finansal gelişme ile büyüme arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmemiştir.

Çakar, Karakaş ve Güngör (2018), yaptıkları çalışmalarında şu hususlara değinmiştir. Ekonomik gelişme ile bankalarının sağladığı krediler arasında bir ilişkisi olduğu varsayılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki geleneksel bankalar ile katılım bankalarının kredi hacimleriyle GSYİH arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu amaçla ekonomik büyümeyi temsilen Türkiye'nin GSYİH'sı verisi ile T.C. Merkez Bankası, mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarının 2005Q4-2016Q4 dönemine ilişkin üçer aylık verileri dikkate alınmıştır. Çalışmada Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testi uygulanmıştır. Yapılan Johansen Eşbütünleşme analiz sonucuna göre, kalkınma ve yatırım bankalarının toplam kredi hacimleriyle GSYİH arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur. Granger Nedensellik testi sonucunda, kalkınma ve yatırım bankalarının toplam kredi hacimlerinden GSYİH'ye doğru, GSYİH'den katılım bankalarının toplam kredi hacmine doğru ve GSYİH'den T.C. Merkez Bankası'nın toplam kredi hacmine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin var olduğu tespit edilmiştir. Ancak mevduat bankalarının toplam kredi hacimleriyle GSYİH arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanılamamıştır. Elde edilen bulgular ışığında, genel inanın aksine geleneksel banka kredi hacminin ekonomik büyümenin nedeni olmadığı söylenebilir.

Şahin ve Durmuş (2018) tarafından yapılan bu çalışmanın esas amacı, 2006:01 ve 2017:06 dönemleri arasında Türkiye'de bankacılık sektörü kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmektir. Değişkenlerin durağanlığı yapısal kırılmaz birim kök testi (ADF, PP) ve bir yapısal kırılmaya izin veren (Zivot-Andrews) birim kök testi ile analiz edilmiştir. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı Gregory-Hansen yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ile araştırılmıştır. Gregory-Hansen eşbütünleşme testi sonuçlarına göre, değişkenler arasında uzun dönemli ilişkiden bahsetmek mümkündür. Uzun dönem katsayılarının tahminde FMOLS ve CCR analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda, bankacılık sektörü kredisinde %1'lik artışın ekonomik büyümeyi %0.37 oranında arttırdığı görülmüştür. Değişkenler arasındaki nedenselliğin yönü Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testi, Breitung ve Candelon Frekans Alanı nedensellik testi ve Hatemi-J Asimetrik nedensellik testi ile ele alınmıştır. Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testinde, bankacılık sektörü kredilerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu görülmüştür. Breitung ve Candelon Frekans Alanı nedensellik testinde ise, ekonomik büyüme ve bankacılık kredileri arasında kısa dönemde nedensellik ortaya çıkmazken; orta ve uzun vadede nedensellik ilişkisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Hatemi-J Asimetrik nedensellik testinde ise; ekonomik büyümedeki negatif şoklardan, bankacılık sektörü kredilerine doğru negatif bir nedenselliğin olduğu görülmektedir.

Yapılan literatür taraması sonucunda bazı hususlara ulaşabilmek mümkündür. İlk olarak bankacılık sektörünün ekonomik büyüme için çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Belirtilen bu husus farklı araştırmacılar tarafından değişik ülke gruplarına yönelik analiz edilmiştir. Buna karşın literatür taramasında tespit edilen en büyük eksiklik ise bu bankaların tür bazlı incelendiği çalışmaların sayısının az olmasıdır. Başka bir deyişle hangi banka türünün ekonomik büyümeye daha fazla katkı sağladığını inceleyen çalışmaların sayısı daha azdır. Buna ek olarak bankaların verdiği kredileri sektör bazlı inceleyen çalışmalarında sayısının az olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bankaların verdiği kredilerin sektör bazlı incelendiği ve bu performansın banka türü bazında analiz edildiği yeni bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaca yönelik olarak çalışmamızda hem banka türleri

hemde sektör bazlı inceleme yapılması hedeflenmektedir. Bu sayede literatürde belirttiğimiz bu eksikliğin giderilmesi amaçlanmaktadır.

Bilindiği gibi 2008 ekonomik krizinden sonra başta ABD ve AB'nin yoğun parasal genişleme politikası sonucu küresel piyasada bol paranın olduğu bir dönem yaşanmıştır. Piyasaya sürülen bu bol para sayesinde şirketler ve bireyler bu dönemde krediye kolay ulaşım sağlayabilmişler ve yaptıkları harcamalarla piyasayı canlandırmışlardır. 22 Mayıs 2013 yılında Amerikan merkez bankası başkanı Ben Bernanke'nin Amerikan Kongresi'nde yaptığı tahvil alımlarını azaltabileceği açıklaması ultra gevşek halde bulunan küresel para politikasının sonunun geldiği şeklinde yorumlanmıştır. Ancak yıllar geçmesine rağmen küresel ekonomi hala dönem dönem gerçekleşen parasal genişlemeler ve düşük faiz politikaları nedeniyle bol paranın olduğu bir dönem yaşamaktadır. 2008 yılından beri bol para içinde bulunduğu için şimdiye kadar yatırımları ve büyümeyi finanse etmek dünya ve Türkiye için çok düşük maliyetlerle yapılabiliyordu. Ancak yeni dönemde enflasyonun Amerika'da bile %7 civarına gelmesi artık faizin bu kadar düşük seviyede kalamayacağını göstermektedir. Bu nedenle yeni dönemde asıl soru ülkelerin yatırımı ve büyümeyi destekleyen kredileri nasıl daha ucuza finanse edilebileceği olacaktır. Kanaatimize göre bu soru yeni makale çalışmalarının da ana gündemi olmak zorundadır. Çalışmamızı literatürden ayıran önemli bir farkta ülkelerin büyüebilmek için daha ucuz bir finansman yöntemini nasıl hayata geçirebileceği konusunda bir projeksiyon sunmasıdır. Çünkü yakın gelecekte ülkeler özellikle ihracat ağırlıklı büyüme sağlayabilmek için rekabetçi kredi modellerini hayata geçirmek zorunda kalacaktır.

3. Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem

Bu çalışmada kullanılan 2009:Ç1-2019:Ç4 dönemindeki toplam 44 değişkenden oluşan verilere bakıldığında; ilk adım olarak tezimizin bağımlı değişkeni olan GSYİH verisi indirilmiştir. EVDS veri havuzundan "GSYİH-İktisadi Faaliyet Kollarına (A10) Göre-Zincirlenmiş Hacim (TÜİK)(Bin TL)(Üç Aylık)" verisi alınmıştır. GSYİH'nin sektörel dağılımı belirlenirken tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörleri "tarım sektörü"; imalat sanayi ve sanayi "sanayi sektörü"; inşaat, hizmet, bilgi ve iletişim, finans, gayrimenkul faaliyetleri, mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri, kamu yönetimi ve diğer hizmetler, "hizmet sektörü" olarak toplulaştırılmıştır. Kısacası sektörel dağılım, "üçlü sektör" ayrımına uygun olarak yapılmıştır. Veri içerisinde gerçekleştirilen tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri ayrımından sonra her bir sektörün toplamı alınıp, toplam GSYİH içindeki payı hesaplanmıştır. Ardından bu payların yüzdelik artış oranları analiz yapılabilir hale getirilmiştir.

İkinci adım olarak tezimizin bağımsız değişkeni olan kredi verisi indirilmiştir. BDDK veri havuzundan "Gelişmiş Analiz" sekmesinden "Sektörel Kredi Dağılımı" seçilmiş, analizi yapılacak olan banka ayrımları (Mevduat, Katılım, Kalkınma ve Yatırım) yapılarak veri alınmıştır. Kredilerin sektörel dağılımı belirlenirken tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık sektörleri "tarım sektörü"; imalat sanayi, madencilik ve taş ocakçılığı, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretim ve dağıtım "sanayi sektörü"; inşaat, toptan ve perakende ticaret, taşımacılık, depolama ve haberleşme, finansal aracılık, gayrimenkul hizmetleri, otel ve lokantacılık, eğitim, sağlık, savunma, sosyal hizmetler ve diğer hizmetler, "hizmet sektörü" olarak veriler bir araya getirilmiştir. Veri içerisinde gerçekleştirilen tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri ayrımından sonra her bir sektörün toplamı alınmıştır. Ardından ilgili bankanın (Mevduat, Katılım, Kalkınma ve Yatırım) verdiği kredi içindeki payı alınıp yüzdelik artış oranları analiz yapılabilir hale getirilmiştir.

Ekonometrik analizde kullanılan değişkenlere ait düzenlemeler şu şekilde özetlenebilir: Karşılaştırması yapılacak veriler arasındaki ilişkilerin anlamlı olabilmesi kullanılan zaman serilerinin durağan olması ile alakalıdır ancak zaman serilerinin önemli bir kısmı durağan değildir. Bu yüzden öncelikle durağanlık kavramını kısaca açıklamamız yerinde olacaktır. Belirli bir zaman periyodunda kullanılan verilerde sürekli bir şekilde artış veya azalışın yaşanmadığı durağanlık kavramı, verilerin zaman süresince yatay bir eksen boyunca dağılım göstermesi durumudur. Daha

derinlemesine bir tanım yapacak olursak zaman serisi verilerinin sabit bir ortalama etrafında dalgalandığı ve bu dalgalanma varyansının özellikle zaman boyunca sabit kaldığı biçiminde tanımlanabilir (Çınar ve Sevüktekin, 2014: 239). Bu bağlamda çalışmamızda değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla ilk olarak serilerin durağanlığının sınanması planlanmaktadır. İki değişken arasındaki uzun dönemli ilişkiyi analiz etmeye çalışan Engle-Granger modeli tüm değişkenlerin aynı mertebeden durağan olduğunu varsaymaktadır. Bu nedenle öncelikle her bir değişken için literatürde yaygın olarak kullanılan ADF (Augmented Dickey Fuller) birim kök testleri uygulanmıştır. Aynı mertebede durağan olan değişkenlere uzun dönemli ilişkinin tespiti için Engle-Granger eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Değişkenlerin aynı mertebeden durağan olduğu varsayılan Engle-Granger eşbütünleşme testi ile iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı sınanmaktadır. Bağımlı ve bağımsız değişkenin, birinci mertebeden durağanlığı tespit edilmiş ise; durağanlığı elde edilen değişkenlerle yeni regresyon oluşturulduktan sonra bu regresyona ait kalıntıların yani hata düzeltme modelinin düzey değerinde durağanlığı sınanacaktır. Çünkü düzey değerinde durağanlık gösterirse değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu sonucuna varılır. Ancak aynı mertebeden durağan olması beklenen değişkenlerin farklı dereceden durağan olmaları durumunda Engle-Granger yaklaşımı kullanılamaz.

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \varepsilon_t$$

Burada Y ve X birinci mertebeden durağan I(1) değişkenleri göstermektedir. Bu iki değişkenin koentegre olması hata teriminin durağan olmasına bağlıdır. Diğer bir ifadeyle hata terimi düzey değerleri ile durağan ise değişkenlerin eşbütünleşik olduğu sonucuna varılır. Değişkenler arasındaki bağ tek yönlüdür, bu nedenle bağımlı ve bağımsız değişkenlerin daha önceden netleştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada değişkenler arası uzun dönemli ilişkinin varlığını sınamak amacıyla kullanılan Engle ve Granger (1987) yöntemi tüm serilerin aynı düzeyde durağan olması koşuluyla kullanılabilen ve serilerin farklı durağanlık seviyelerinde olmaları halinde ise geçersiz kalan bir modeldir. Kullanmış olduğumuz Engle ve Granger (1987) yönteminde aynı düzeyde durağanlığı yakalamaya çalıştığımız verilerin durağan olup olmadığı hakkında birim kök testi yapılmıştır. Serilerin durağanlık seviyeleri bir diğer ifadeyle I(0) veya I(1) olduğunu tayin etmek, sınır testinde önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Tüm serilerin orijinal seviyelerinde durağan çıkması (I(0) olması) halinde sınır testini yapmaya ihtiyaç duyulmadan standart tahmin metotlarıyla regresyon kurulabilir. Çalışmamızda serilerin durağanlık seviyelerini belirlemek için uygulanacak testler ise sırasıyla Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen genişletilmiş ADF birim kök testidir (Özşahin, 2012: 398). Bu testin sonucunda ortaya çıkan değer 0.05 değerinin altında ise, veri durağan kabul edilmektedir. Öte yandan, elde edilen sonucun 0.05'in üzerinde olduğu durumlarda ise bu veri setinin durağan olmadığı anlaşılmaktadır. Durağan olmayan veri setinin birinci sıra farkı alınıp tekrar durağanlık analizine tabi tutulması söz konusudur.

Birim kök testi sonucunda her iki değişkenin birinci sıra farkları alındığında durağan hale gelmiş ise ikisi de aynı düzeyde durağan oldukları için bu veri setinin Engle-Granger eşbütünleşme analizine uygun oldukları anlaşılmaktadır. Bu analizin ikinci aşamasında her iki değişkenin regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizinde GSYİH verileri bağımlı değişken, kredi verileri ise bağımsız değişken olarak seçilmiştir. Yapılan regresyon analizi sonucunda hata terimleri elde edilir ve elde edilen hata terimlerinin birim kök testi yapılır. Elde edilen hata terimi serisi durağan ise değişkenler arasında ilişki bulunmakta, hata terimi serisi durağan değil ise, değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişki bulunmamaktadır. Bu analizin tüm süreçlerinde Eviews programı kullanılmıştır.

4. Tarım/Sanayi/Hizmet Sektörü Kredileri ve GSYİH Birim Kök Testi Analizi

Engle-Granger modelinde her bir değişken için birim kök testleri uygulandıktan sonra aynı mertebeden durağan olduklarını bulmak gerekmektedir. Önce her bir bankanın kullandığı toplam

kredilerin tarım/sanayi/hizmet sektörüne düşen payını gösteren her bir değişken için birim kök testleri uygulanmıştır. Daha sonra tarım/sanayi/hizmet sektörünün GSYİH içindeki payını gösteren her bir değişken için birim kök testleri uygulanmıştır.

Tablo 1: Birim kök testi sonuçları

Tarım/Sanayi/Hizmet Sektörü Kredi Oranı	Birim Kök Testi (Normal Hali)	Birim Kök Testi (1. Dereceden Farkı)	Nihai Sonuç
Mevduat Bankaları Toplam Tarım Sektörü	0.5835	0.0000	I(1)
Kamu Mevduat Bankaları Tarım Sektörü	0.4939	0.0255	I(1)
Yabancı Mevduat Bankaları Tarım Sektörü	0.3471	0.0000	I(1)
Yerli Özel Mevduat Bankaları Tarım Sektörü	0.6237	0.0000	I(1)
Katılım Bankaları Tarım Sektörü	0.0737	0.0000	I(1)
Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarım Sektörü	0.6045	0.0000	I(1)
Mevduat Bankaları Toplam Sanayi Sektörü	0.2544	0.0000	I(1)
Kamu Mevduat Bankaları Sanayi Sektörü	0.7248	0.0000	I(1)
Yabancı Mevduat Bankaları Sanayi Sektörü	0.3476	0.0000	I(1)
Yerli Özel Mevduat Bankaları Sanayi Sektörü	0.2333	0.0000	I(1)
Katılım Bankaları Sanayi Sektörü	0.0190	-	I(0)
Kalkınma ve Yatırım Bankaları Sanayi Sek.	0.3826	0.0024	I(1)
Mevduat Bankaları Toplam Hizmet Sektörü	0.9099	0.0000	I(1)
Kamu Mevduat Bankaları Hizmet Sektörü	0.7477	0.0145	I(1)
Yabancı Mevduat Bankaları Hizmet Sektörü	0.8265	0.0000	I(1)
Yerli Özel Mevduat Bankaları Hizmet Sektörü	0.7477	0.0145	I(1)
Katılım Bankaları Hizmet Sektörü	0.0909	0.0494	I(1)
Kalkınma ve Yatırım Bankaları Hizmet Sek.	0.7477	0.0145	I(1)
Tarım/Sanayi/Hizmet Sektörü GSYİH Payı	Birim Kök Testi (Normal Hali)	Birim Kök Testi (1. Dereceden Farkı)	Nihai Sonuç
Tarım Sektörü GSYİH Payı	0.3873	0.0001	I(1)
Sanayi Sektörü GSYİH Payı	0.0652	0.0059	I(1)
Hizmet Sektörü GSYİH Payı	0.7477	0.0145	I(1)

Tablo 1’de sunulan birim kök test sonuçlarına göre katılım bankaları sanayi sektörü kredi oranı değişkenlerinin birinci dereceden farkları alındığında ortaya çıkan değer 0.05 değerinin üstünde olduğu için, veriler durağan halde değildir. Diğer tüm banka türlerinin içindeki tarım/sanayi/hizmet

sektörü kredi oranı ve tarım/sanayi/hizmet sektörü GSYİH payı değişkenlerinin birinci dereceden farkları alındığında ortaya çıkan değer 0.05 değerinin altında olduğu için, veriler durağan hale gelmiştir. Aynı düzeyde durağan olan veri setlerinin Engle-Granger eşbütünleşme analizine uygun oldukları görülmektedir.

Tablo 2: Regresyon sonucu oluşan hata terimlerine ilişkin birim kök testi sonuçları

Sıra	Değişken Adı	Birim Kök Testi (Normal Hali)
1	Mevduat Bankaları Tarım /GSYİH Tarım Hata Terimleri	0.0456
2	Kamu Mevduat Bankaları Tarım /GSYİH Tarım Hata Terimleri	0.0187
3	Yabancı Mevduat Bankaları Tarım /GSYİH Tarım Hata Terimleri	0.1563
4	Yerli Özel Mevduat Bankaları Tarım /GSYİH Tarım Hata Terimleri	0.7118
5	Katılım Bankaları Tarım /GSYİH Tarım Hata Terimleri	0.5545
6	Kalkınma ve Yatırım Bankaları Tarım /GSYİH Tarım Hata Terimleri	0.8050
7	Mevduat Bankaları Sanayi /GSYİH Sanayi Hata Terimleri	0.0456
8	Kamu Mevduat Bankaları Sanayi /GSYİH Sanayi Hata Terimleri	0.0020
9	Yabancı Mevduat Bankaları Sanayi /GSYİH Sanayi Hata Terimleri	0.0004
10	Yerli Özel Mevduat Bankaları Sanayi /GSYİH Sanayi Hata Terimleri	0.0134
11	Katılım Bankaları Sanayi /GSYİH Sanayi Hata Terimleri	Analiz Yapılamadı
12	Kalkınma ve Yatırım Bankaları Sanayi /GSYİH Sanayi Hata Terimleri	0.0016
13	Mevduat Bankaları Hizmet /GSYİH Hizmet Hata Terimleri	0.0217
14	Kamu Mevduat Bankaları Hizmet /GSYİH Hizmet Hata Terimleri	0.0306
15	Yabancı Mevduat Bankaları Hizmet /GSYİH Hizmet Hata Terimleri	0.2079
16	Yerli Özel Mevduat Bankaları Hizmet /GSYİH Hizmet Hata Terimleri	0.4786
17	Katılım Bankaları Hizmet /GSYİH Hizmet Hata Terimleri	0.7156
18	Kalkınma ve Yatırım Bankaları Hizmet/GSYİH Hizmet Hata Terimleri	0.5329

Sadece katılım bankaları sanayi sektörü kredi oranı verisine yapılan ilk birim kök testi 0.05 değerinin altında çıktığı için birinci dereceden fark alınamamaktadır. Bu analizin ikinci sürecinde, her iki değişkenin eşbütünleştirici regresyon analizi yapılmış, yapılan regresyon analizi sonucunda hata terimleri elde edilmiştir. Analizin son sürecinde ise elde edilen hata terimlerinin birim kök testi yapılmıştır. Bu test sonucunda, ortaya çıkan değer 0.05 değerinin altında ise, veri durağan kabul edilmektedir. Regresyon analizinde GSYİH verileri bağımlı değişken, kredi verileri ise bağımsız değişken olmuştur. Tarım/sanayi/hizmet sektörünün regresyon analizinin hata terimlerine ilişkin birim kök testi sonuçlarına Tablo 2’de yer verilmiştir.

5. Tarım/Sanayi/Hizmet Sektörü Kredileri ve GSYİH Arasındaki Eşbütünlüşme Analizi

Türkiye’de üç bankacılık türü faaliyet göstermektedir. Bunlar mevduat bankası, katılım bankası, kalkınma ve yatırım bankasıdır. Buna ek olarak mevduat bankası da Türkiye’de kendi içinde üçe ayrılabilir; kamu sermayeli bankalar, yerli-özel sermayeli bankalar ve yabancı sermayeli bankalardır. Bu banka türleri arasında mevduat bankacılığı Tablo 3’te görüldüğü gibi Türk bankacılık sisteminde büyük bir öneme sahiptir. Çünkü mevduat bankalarının Türkiye’de verilen toplam kredilerden aldığı pay katılım bankaları, yatırım ve kalkınma bankalarına göre daha yüksektir. Bu nedenle 2009-2019 yılları arasında bankacılık sektöründe verilen kredilerin % 85-90’nı bu bankalar tarafından finanse edildiği izlenmiştir. Türkiye’de mevduat bankalarının tüm sektörlerde verdiği bu güçlü kredi desteğinin GSYİH’ya olumlu katkı sunduğu Tablo 5’te izlenmektedir. Verilen toplam krediler içinde daha düşük kredi payına sahip olan banka türlerinin ise verdiği kredilerin GSYİH’ya çok fazla katkı sağlayamadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 3: Verilen toplam kredilerin banka türleri arasındaki yüzdelik dağılım oranı

Banka Türleri	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Mevduat Toplam	90.49	91.09	90.99	90.13	89.72	90.18	90.18	89.83	89.10	87.23	86.92
Mevduat-Kamu	25.78	27.39	26.54	25.27	26.45	27.44	28.83	30.39	31.98	34.45	36.89
Mevduat-Yerli Özel	48.77	48.71	51.22	50.95	48.95	48.38	36.37	35.47	34.01	30.99	29.25
Mevduat-Yabancı	15.94	14.99	13.23	13.90	14.32	14.37	24.98	23.97	23.10	21.79	20.78
Katılım	6.02	5.86	5.64	6.03	5.92	5.16	4.85	4.38	4.65	4.70	5.13
Kalkınma-Yatırım	3.49	3.04	3.36	3.84	4.35	4.66	4.97	5.79	6.25	8.08	7.95
Sektör	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tarım bankacılığı verilerine baktığımızda 2009 ve 2019 yılları arasında banka türlerinin verdikleri kredilerin dağılımında çok ufak değişiklikler olduğu Tablo 4’te izlenmiştir. Kamu mevduat bankalarının tarım sektörüne verilen kredilerden aldığı pay %67-68 civarında gerçekleşmiştir. Bu dönemde kamu mevduat bankaları tarafından geçmişten günümüze gelen süreçte tarım sektörüne büyük bir kredi desteği verildiği görülmüştür. 2009 yılında mevduat kamu bankalarının sanayi sektörüne verilen kredilerden aldığı pay %20 seviyesindedir. 2019 yılında alınan payda %50’ye yakın artış sağlanmış olup bu oran %29 seviyelerine gelmiştir. Mevduat yerli özel ve yabancı bankaların aldıkları pay ise %66’dan %48’lere kadar gerilemiştir. Kamu bankalarının hizmetler sektöründe verilen kredilerden aldığı pay 2009 yılında %24 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2019 yılında alınan payda %50’ye yakın artış sağlanmış olup bu oran %37 seviyelerine gelmiştir. Mevduat yerli özel ve yabancı bankaların aldıkları pay ise %61’den %50’lere kadar gerilemiştir. Bu dönemde sanayi ve hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmaların bir kısmı yeni kredi kullanırken kamu mevduat bankalarını tercih etmişlerdir. Çünkü bu dönemde kamu mevduat bankaları müşterilerine KGF teminatlı ve daha uygun faiz oranı ile kredi imkanı sunmuştur. Analizi yapılan onbir yıllık (2009-2019) süreçte kamu mevduat bankaları tüm sektörlerde reel ekonomiye artan bir ivmeyle güçlü destek vermeye başlamıştır.

Tablo 4: Sektörel bazlı kullanılan kredilerin 2009 ve 2019 tarihli dağılımları

Banka Türleri	Yıl	Tarım Oranı	Sanayi Oranı	Hizmet Oranı	Yıl	Tarım Oranı	Sanayi Oranı	Hizmet Oranı
Mevduat	2009	97.42	86.70	85.24	2019	96.70	78.44	87.33
Mevduat-Kamu	2009	67.57	20.00	24.25	2019	68.25	29.68	37.65
Mevduat-Yerli Özel	2009	16,76	52.94	47.25	2019	11.30	30.78	28.51
Mevduat-Yabancı	2009	13.09	13.76	13.74	2019	17.15	17.98	21.17
Katılım	2009	2.31	9.13	7.13	2019	1.89	6.43	5.84
Kalkınma ve Yatırım	2009	0.27	4.17	7.64	2019	1.41	15.13	6.83
Sektör	2009	100	100	100	2019	100	100	100

Büyüme kavramı tarihi süreç içerisinde ülkelerin GSYİH'si içerisindeki pay olarak önce tarım sektörünü, daha sonra sanayi sektörünü, günümüzde de hizmet sektörünü ön plana çıkarmıştır. Bu süreçte reel kesime kaynak oluşturan bankalar, mevcut yatırımların finansmanında ve yeni üretim kapasitelerinin oluşturulmasında etkin roller üstlenmişlerdir (Sever ve Han, 2015: 8). Özellikle az gelişmiş ülkelerdeki sınırlı sermayenin, ekonomik büyümeye katkı sunan sektörler kredi yoluyla aktarılması ekonomik büyümeyi desteklemektedir (Turgut ve Ertay, 2016: 127). Bu bağlamda banka türlerinin sektörel bazlı verdikleri kredinin, GSYİH'ya katkısı Tablo 5'de detaylandırılmıştır. Türkiye ekonomisinde diğer sektörler kıyasla sanayi sektörüne verilen kredilerin daha fazla GSYİH'ya katkı sağladığı söylenebilir. Özellikle kamu bankaları tarafından sanayi sektörüne verilecek faiz indirimli proje ve yatırım bazlı kredilerin iktisadi büyümeye önemli ölçüde katkı sunacağı düşünülmektedir. Ekonomi yönetiminin tarım ve hizmet sektörleri yerine ağırlıklı olarak sanayi sektörüne yönelik kredi politikaları geliştirmesinin GSYİH'nin artmasına ve ekonominin büyümesine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Tablo 5: Banka Türlerinin GSYİH'ya Sektörel Etkisi

Banka Türü	Tarım	Sanayi	Hizmet
Toplam Mevduat Bankaları	Etkili	Etkili	Etkili
Kamu Bankaları	Etkili	Etkili	Etkili
Yabancı Mevduat Bankaları	Etkisi yok	Etkili	Etkisi yok
Yerli Özel Mevduat Bankaları	Etkisi yok	Etkili	Etkisi yok
Katılım Bankaları	Etkisi yok	Analiz yapılmadı	Etkisi yok
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Etkisi yok	Etkili	Etkisi yok

5.1. Tarım Sektörü

Tarım, insanlara besin ve hammadde sağlamak için bitkisel ve hayvansal kökenli ürünlerin üretilmesine verilen isimdir. Tarım sektörü ise bu ürünlerin işlenmesi, ürünlerin üretim aşamasında kullanılacak üretim girdilerinin sağlanması ve satışı gibi birbirini izleyen faaliyetlerin tamamına verilen addır (Yaslıdağ ve Arslan, 2019: 56). Ekonomik büyüme ile iklim şartları, kuraklık, sel, don gibi doğal afetlere bağımlı olan tarımsal büyüme arasında her zaman tam bir ilişki kurulması

mümkün olmamaktadır (Hatunoğlu ve Eldeniz, 2012: 31). Bu bağlamda bankalar tarım sektörüne kar odaklı yaklaşmakta ve projeleri değil, karlı olan işleri finanse etmektedirler. Özel bankalar tarım sektörü gibi kârlılığın yüksek olmayan, sosyal yararı yüksek ve uzun vadeli fon ihtiyacı olan projeleri finanse etmekte isteksiz olabilmektedir. Bu durumda ilgili projelerin finansmanının kamu bankalarının sağlanması gerekmektedir (Güney ve Turgut, 2020: 381). Ancak piyasa ekonomisi koşullarında kredi dağılımının üretken olmayan sektörler kayması, eleştirilebilecek bir durum değildir. Çünkü rasyonel hareket etmek zorunda olan bankaların ana sermayesi “para”dır ve buna uygun davranış biçimi sergilemeleri gerekmektedir.

Tarım sektöründe Tablo 2’de (sütun 1-6) yapılan analizlerde görüldüğü gibi; elde edilen hata terimi serisi sadece kamu mevduat bankalarında durağandır ve değişkenler arasında ilişki bulunmaktadır. Diğer banka türlerinde elde edilen hata terimleri serisi durağan değildir ve değişkenler arasında ilişki bulunmamaktadır. Türkiye’de tarım sektöründe sadece kamu mevduat bankalarının verdiği kredilerin GSYİH büyümesine katkısı olmuştur. Bu durumun ana sebebi proje ve sübvanselar tarım bankacılığı yapan Ziraat Bankası’nın kamu mevduat bankaları içinde bulunmasıdır. 2019 yılsonu itibarıyla kredi büyüklüğü 448 milyar TL olan Ziraat Bankası’nın tarım sektörüne sağladığı finansın toplam büyüklüğü 64,3 milyar TL olmuştur. 2019 yılında tarım kredilerinin toplamının 111,7 milyar olduğu düşünüldüğünde kamu mevduat bankalarının tarım sektörüne önemli bir destek verdiği görülmektedir. Ziraat Bankası’nın tarımsal kredi portföyünün %34’ü yatırım kredilerinden, %66’sı işletme kredilerinden oluşmaktadır.

5.2. Sanayi Sektörü

Sanayi sektöründe (sütun 7-12) yapılan analizlerde Tablo 2’de görüldüğü gibi; elde edilen hata terimi serisi ile sadece katılım bankalarında analiz yapılamamıştır. Diğer banka türlerinde elde edilen hata terimleri serisi durağandır ve değişkenler arasında ilişki bulunmaktadır.

Ülkelerin katma değer ve çıktı üretilebilmesi için fiziki sermaye, beşeri sermaye, işgücü ve doğal kaynak gibi girdilere ihtiyacı vardır (Turgut ve Ertay, 2016: 126). Bu üretim faktörlerinin biraraya gelmesi sonucu ham ve yarı mamul maddelerin belirli süreçlerden geçirilerek mamul ürüne dönüştürülmesine sanayi adı verilir (Koç, 2019: 89). Sanayi sektörü yarattığı istihdam ve katma değer sayesinde ülkelerin ekonomik gelişimine katkı sağlamaktadır. Küresel piyasada rekabet etme gücü kazandıran sanayi sektörü, her ülkenin kendine özgü büyüme hikâyesinde farklı roller almıştır. Bu bağlamda az gelişmiş ülkelerde büyümenin motoru olarak görülen sanayi sektörü, gelişmiş ülkelerde yerini bilgi ve iletişim teknolojileriyle büyüyen hizmetler sektörüne bırakmıştır (Demirci, 2017: 38). Türkiye’de özellikle ihracat anlamında lokomotif sektör olan sanayi sektörüne bankaların (katılım bankaları hariç) verdiği kredilerin büyümeye katkı sağlamasının nedeni Tablo 5’te görüldüğü gibi Türkiye’nin büyüme hikâyesinde sanayi sektörünün etkin olmasından kaynaklıdır. Üretimin ölçülebilir ve izlenebilir olduğu sanayi sektöründeki firmalara bankalar, kredi verirken daha kolay analiz yaparlar çünkü proje ve planlamaya uygun olan bu sektörün ihtiyaçları daha kolay tespit edilir ve kredi desteği verilebilir. Bu bağlamda sanayi sektörüne verilen kredilerin GSYİH üzerinde olumlu etkisi olduğu Tablo 5’te görülmektedir.

5.3. Hizmetler Sektörü

Hizmetler sektöründe (sütun 12-18) yapılan analizlerde Tablo 2’de görüldüğü gibi; elde edilen hata terimi serisi sadece kamu mevduat bankalarında durağandır ve değişkenler arasında ilişki bulunmaktadır. Diğer banka türlerinde elde edilen hata terimleri serisi durağan değildir ve değişkenler arasında ilişki bulunmamaktadır.

Hizmet, tüketicilerinin ihtiyaçlarını gidermeyi hedefleyen, emek yoğun, eş anlı tüketim sağlanan, elle tutulamayan, koklanamayan, kolay heba olabilen, toplu üretimi yapılamayan ve belirli bir fiyattan satışa sunulan, kişisel tatmini önceliklendiren faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilir (Sayım ve Aydın, 2015: 4). Kaliteyi ve miktarı ölçme imkânının sınırlı olduğu hizmetler sektöründe

kaliteyi ölçmenin tek yolu tüketiciye sunulurken kontrol etmektir. Ancak bu yöntemin de doğruluğu tartışılır. Çünkü hizmetin müşteriye sağladığı doyum subjektif olduğu için kaliteyi ölçmek için ihtiyacımız olan objektif kriterler yakalanamamaktadır (Özsağır ve Akın, 2012: 313). Türkiye'nin hizmetler sektörü içerisinde en büyük paya sahip olan alt sektörleri turizm ve inşaat sektörleridir. Bu alt sektörlerin kapasitelerini artırabilmek planlı ve büyük yatırımlarla gerçekleşirken, büyüme oranları dönem dönem ülkenin bulunduğu konjoktüre (siyasi anlaşmazlıklar, sosyal istikrarsızlık, doğal afetler, iç savaşlar, bulaşıcı hastalıklar vb.) paralel olarak büyük değişiklikler yaşayabilmektedir. Çünkü yatırım maliyeti yüksek ancak karlılığı dönemsel olarak değişebildiği için analiz edilmesi zor olan bu sektöre bankalar kredi verirken ihtiyatlı davranmaktadır. Sonuç olarak bu sektöre verilen kredilerin GSYİH'ya katkı sağlayan tek banka türü Tablo 5'te görüldüğü gibi kamu mevduat bankaları olmuştur.

6. Sonuç

Ekonomik büyümeye katkı vermesi beklenen tarım/sanayi/hizmetler sektörlerinde faaliyette bulunan firmalar/bireyler için sermaye yetersizliği önemli bir problemdir. Bu nedenle bankacılık sektörü, yürüttüğü faaliyetler ile ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Literatürdeki çoğu çalışmanın da işaret ettiği gibi verilen kredilerin ekonomik büyümeye (tarım/sanayi/hizmetler sektörü) olumlu etkisi, bu kredilerin büyümeye en fazla katkı sağlayacak alanlara aktarılması ile ilişkilidir. Kredi hacminde artış olması, her zaman bu kredilerin ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecek alanlarda kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Bu nedenle kamu bankaları tarafından verilen kredilerin sosyal yararı yüksek, katma değeri fazla, ihracatı destekleyen ve ekonomik büyümeye katkı sunan alanlara yönlendirilmesi gereklidir. Bu tarz ürünlerin kamu bankaları tarafından geliştirilmesinin iktisadi büyüme açısından daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Büyümenin büyük ölçüde kredilerle finanse edildiği ülkemizde fon kaynaklarına ulaşmak küresel ve ulusal sebeplerle sınırlı kalmıştır. Sınırlı kaynakların verimli alanlara aktarılması günümüz ekonomik şartlarında çok büyük bir önem arz etmektedir.

Ticaret savaşlarının başladığı ve giderek şiddetlendiği bir ortamda sektörlerin büyümesi planlanırken kamu bankalarının da yeniden tasarlanması gerekmektedir. Hangi sektöre nasıl destek verileceği tek tek nace kodları baz alınarak incelenmeli ve yurtdışı "rekabetçi kredi" şartları hayata geçirilmelidir. Bu bağlamda sektörel olarak uzmanlaşmış kamu bankaları yurt dışı rekabet modellemeleri yapmalıdır. Böylece verilecek rekabetçi faiz ve sübvans kredi desteklerini proaktif bir modelle firmalara sunmalıdır. Buna ek olarak destek verilen projeleri uzman kadroları ile izleyerek proje safhalarının fizibilitesini güncel olarak takip edebilmelidir. Bu süreçte Kredi Garanti Fonu'nun da teminat problemi yaşayan ancak GSYİH'ye katkı sağlayabilecek sektörlerde devreye girmesi gereklidir. Buna ek olarak KGF'nin firmaların teminat problemini çözmesi için aktif bir şekilde yapılan yatırımlara dahil edilerek kamu bankaları ile beraber süreci yönetmesi gerekmektedir. Doğru kredilerle beslenen firmalar yurt dışıyla rekabet edebilir ve karlı yatırımlara kaynaklarını aktarabilirler.

Klasik bankacılık sisteminin büyüme anlamında ülkeye katkı sağlamadığını ama doğru planlanan bir kamu bankacılık modelinin büyümeye önemli katkılar sunduğu Tablo 5'te görülmüştür. Bu bağlamda kamu bankalarının tarım, madencilik, imalat sanayi vb. sektörlerin finansman ihtiyaçlarını karşılaması için doğru bir şekilde organize edilmesi gerekmektedir. Sektörün neredeyse yarısını finanse eden kamu bankaları ellerindeki öz kaynağı yurtiçi ile değil yurtdışı ile rekabet edebilen bir kredi modeline geçerek yönetmelidir. Çünkü klasik bankacılık modelini uygulayan yerli ve yabancı sermayeli bankalar Türkiye'de kamu sermayeli bankaların piyasayı destekleyici adımlarıyla rekabet edemez duruma gelmişlerdir. Bu durum, yerli ve yabancı sermayeli bankaların sektörlere oransal olarak daha az destek vermelerine sebep olmuştur. Bu nedenle kamu bankalarının klasik bankacılık modelini yerli ve yabancı sermayeli bankalara devretmesi gerekmektedir.

2019 yılsonu itibarıyla kredi büyüklüğü 399 milyar TL olan Halk Bankası'nın kaynaklarından esnaf ve sanatkârlara kullandırılan hazine faiz destekli kredi toplamı 41 milyar TL olmuştur. Banka, esnaf destek misyonunu gerçekleştirmesine rağmen bankanın verdiği kredilerin neredeyse %90'ı esnaf dışı sektörleri finanse etmek durumunda kalmıştır. 2019 yılında kredi büyüklüğü 448 milyar TL olan Ziraat Bankası'nın tarım sektöründe faaliyet gösteren üretici ve firmalara 31,4 milyar TL tutarında sübvansiyonlu (faiz indirimli) kredi kullandırılmıştır. Banka, sübvansiyonlu tarım kredi misyonunu gerçekleştirmesine rağmen bankanın verdiği kredilerin neredeyse %93'ü tarım dışı (sübvanseli olmayan tarım sektörü hariç) sektörleri finanse etmek durumunda kalmıştır. Bilindiği gibi Ziraat Bankası tarımı destekleme misyonunu, Halk Bankası da esnafı destekleme misyonunu günümüzdede sürdürmektedir. Buna rağmen bu iki banka 2019 yılı itibarıyla bankacılık sektörünün en büyük bankaları olmuş ve bankacılık sektörüne misyonlarından çok daha fazla katkı sağlamışlardır. Bilindiği gibi çiftçiye Ziraat Bankası, esnafa Halk Bankası (esnaf kefalet kredi kooperatifleri aracılığı ile) devlet sübvanseli kredi vermektedir. Ancak verilen bu kredilerin reel sektöre ve GSYİH'ye ne kadar katkı sağladığı maalesef ölçülememektedir. Oysaki Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım gibi aktif büyüklüğü daha küçük olan ve sektörün ihtiyacını karşılayabilecek büyüklükte olan devlet bankaları "Tarım Katılım Bankası" ve "Esnaf Katılım Bankası" olarak yeniden dizayn edilebilir. Böylece kamu bankalarının firmalara verdiği sübvanseli finans imkanının (bir mal veya hizmet karşılığında sağlanması gibi prensipler sayesinde) GSYİH'ye katkısı izlenebilir hale gelecektir.

Katılım bankacılığı çalışma sistemi bilindiği gibi ticaret, ortaklık, kiralama vb. esasına göre fon kullandırmaktadır. Buna ek olarak faiz yasağı bulunmakla birlikte; belirsizlik yasağı, aşırı risk ve spekülasyon yasağı, mal ve hizmet satın alımında paranın müşteri yerine fatura karşılığında satıcıya ödenmesi gibi uygulamaları bulunmaktadır ("TKBB Katılım Bankacılığı", 2022). Literatüre göre sektörde kullandırılan toplam fonların içerisinde katılım bankalarının kullandığı fon oranının yüksek olduğu birçok ülkede katılım bankaları tarafından verilen fonların GSYİH'ye katkı sunduğu görülmüştür. Ancak katılım bankalarının Türkiye'deki fon payının düşük olması nedeniyle GSYİH'ye olumlu katkı sağlamadığı gözlemlenmiştir. Katılım bankacılığının Türkiye'de ki payının artırılması için yakın zamanda devlet tarafından stratejik bir adım atılmış ve kamu katılım bankaları kurulmuştur. Her ne kadar GSYİH'ye direk katkı sağlayabilecek bir model olan kamu katılım bankaları sektöre girmiş olsada yeterli olmadığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak küresel ekonomi, paranın bol olduğu ve finansa ulaşımın kolay olduğu bir dönemden finansa ulaşımın daha zor ve daha maliyetli olduğu bir döneme doğru evrilmektedir. Böylesi bir ortamda ülkeler kullandırılan kredi faizini tüm sektörlerde aynı oranda artırmaya kalkarlarsa bu durum kanser olmuş bir vücuda kemoterapi ilacı verilmesi ile aynı anlama gelir. Bilindiği gibi kemoterapi ile yapılan tedavide sağlam hücreler ile zararlı hücreler ayırt edilememektedir. Oysaki kanser tedavisinde geliştirilen yeni nesil akıllı ilaçlar vücuda girdiklerinde sadece zararlı hücreyi bulup onu yok etmeyi hedefler. Bu bağlamda küresel ekonominin bu yeni döneminde ülkeler, büyümeye katkı sağlayan sektörlerin finansa erişimini kolaylaştırmak ve maliyetini düşürmek için her bir sektöre farklı bir finansman modeli geliştirmek zorundadır.

YAZARLARIN KATKILARI

Değerli tez danışmanım Prof Dr. Levent ÇİNKÖ hocamız çalışmamızın her aşamasında desteklerini esirgememiş ve çalışmamıza akademik bir perspektif sunmuştur. Çalışmanın tüm sürecinde yapılan akademik okumalar çalışmamızın diğer çalışmalardan farklı olduğu duygusunu hissetmemizi sağlamıştır. Gerek konu seçiminde gerek literatür taraması sürecinde gerekse seçtiğimiz modellemede danışman hocamız tarafından olumlu anlamda çok kıymetli yönlendirmeler yapılmıştır. Bu bağlamda;

1- Çalışmaya ait konu seçimi, başlık seçimi ve kullanılan metot Prof Dr. Levent ÇİNKÖ ve doktora öğrencisi Ahmet BALCI tarafından belirlenmiştir. İstatistiki analizler ise doktora öğrencisi Ahmet BALCI tarafından yapılmıştır.

2- Bu çalışmaya ait veriler doktora öğrencisi Ahmet BALCI tarafından toplanmıştır.

3- Makale metni, Prof Dr. Levent ÇİNKÖ'nun gözetiminde doktora öğrencisi Ahmet BALCI tarafından yazılmıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, J. ve Bashir, M. (2016), An Empirical Investigation of Banking Sector Development and Economic Growth in a Panel of Selected SAARC Countries, *Theoretical and Applied Economics*, 23 (2), 65-72.
- Apaydın, Ş. (2018), Türkiye’de Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (4), 15-28.
- Beck, T. ve Levine, R. (2004), Stock Markets, Banks, and Growth: Panel Evidence, *Journal of Banking & Finance*, 28 (3), 423-442.
- Bilman, M. E. (2020), Türkiye’de İslami Bankacılık, Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Yöntemlerle Analizi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Prof. Dr. Sabri ORMAN Özel Sayısı, 353-369.
- Canbaz, M. F., & Arifoğlu, A. (2018). Sektörel Krediler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 19-30.
- Caporale, G. M., Rault, C., Sova, R. ve Sova, A., (2009), Financial Development and Economic Growth: Evidence from Ten New EU Members, *Discussion Paper of DIW Berlin*, 940, 1-39.
- Çakar, R., Karakaş, G. ve Güngör, S. (2018), Türkiye’de Geleneksel ve Katılım Bankalarının Toplam Kredi Hacimleriyle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkisi, *İslam Ekonomisi ve Finans Dergisi*, 4 (1), 69-95.
- Çınar, M. ve Sevuğtekin, M. (2014). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi (Eviews Uygulamalı)*, 4. Baskı, Bursa: Dora Yayınları.
- Demirci, N. S. (2017), İmalat Sanayi Sektöründe Üretim ve Banka Kredileri İlişkisi: Türkiye İçin

- Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (1), 35-61.
- Farahani, Y. G. ve Destan, M. (2013), Analysis Of Islamic Banks' Financing And Economic Growth: A Panel Cointegration Approach, *International Journal Of Islamic And Middle Eastern Finance Management*, 6 (2), 156-172.
- Grassa, R. ve Gazdar, K. (2014). Financial Development and Economic Growth in GCC Countries: A Comperative Study Between Islamic and Conventional Finance, *International Journal of Social Economics*, 41 (6), 493-514.
- Güney, P. Ö. ve Turgut, K. (2020), Banka Kredi Hacmi İle İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, *Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (21), 353-386.
- Hatunoğlu, E. E. ve Eldeniz F. (2012), 2000 Yılı Sonrası Türk Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm Politikaları, *Sayıştay Dergisi*, Temmuz-Eylül (86), 27-56.
- King, R.G. ve Levine, R. (1993), Finance and Growth: Schumpeter Might Be Right, *The Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 717-737.
- Koç, Ö. E. (2019). *Türkiye'de Sektörel Mali Teşvik Uygulamaları*. Mustafa TAYTAK ve Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ (Ed.) *Türkiye'de Mali Teşvik Sistemi ve Uygulamaları* (s. 85-107). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Koçak, E. (2018), İslami Finans ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ocak-Haziran (51), 67-91.
- Özsağır, A. ve Akın, A. (2012), Hizmetler Sektörü İçinde Hizmet Ticaretinin Yeri ve Karşılaştırmalı Bir Analizi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (41), 311-331.
- Özşahin, Ş. (2012), Türkiye Ekonomisinde Finansal Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme Etkileşiminin ARDL Yöntemi İle Analizi, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (23), 379-413.
- Sayım, F. ve Aydın, V. (2015), Hizmet Sektörü Özellikleri ve Sistemik Olmayan Risklerin Sektör Menkul Kıymetleri İle Etkileşimine Dair Teorik Bir Çalışma, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (29), 1-10.
- Schumpeter, J. (1911). *The Theory of Economic Development*. Harvard: Harvard University Press.
- Sever, E. ve Han, V. (2015), Türkiye'de Reel Kesim İle Bankacılık Kesimi Arasındaki İlişkinin Analizi: Sektörel Bir Yaklaşım, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 1-9.
- Şahin, D. ve Durmuş, S. (2018), Yapısal Kırılmalı Testlerle Türkiye'de Bankacılık Sektörü Kredileri ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi, *Mali Çözüm Dergisi*, 29 (151), 33-54.
- TKBB *Katılım Bankacılığı Nedir Broşürü*. (2022, 12 Ocak). Erişim adresi [https://tkbb.org.tr/Documents/Yoneticilikler/TKBB-Katirim-Bankaciligi-Nedir Brosur.pdf](https://tkbb.org.tr/Documents/Yoneticilikler/TKBB-Katirim-Bankaciligi-Nedir-Brosur.pdf)
- Tuna, K. ve Bektaş, H. (2014), Kredi Hacminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Rolünün İncelenmesi: Türkiye Örneği, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5 (9), 13-150.
- Turgut, A. ve Ertay, H. İ. (2016), Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Nedensellik Analizi, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (4), 114-128.

Yalçınkaya, H. S. (2018), Tarım Kredilerinin Ekonomiye Olan Etkisinin Granger Nedensellik Analizi İle Tespiti, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 13 (1), 51–61.

Yaslıdağ, B. H. ve Arslan, Y. N. (2019), Ekonomik Krizlerin Tarım Sektörüne Etkilerinin Ülke Kalkınmasındaki Rolü 2001/2018 Dönemi Türkiye Örneği, *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı*, 7 (78), 55-62.